

Potpukovnik
Remko MATUŠAN

ZA PRECIZNIJE DEFINIRANJE POJMOVA

Neposredan povod ovom tekstu jeste članak potpukovnika Ljubomira Domazetovića, koji u »Vojnom delu« br. 4/75. izražava neslaganje s mojom interpretacijom pojma »pozadina neprijatelja«, o čemu sam pisao u »Vojnom delu« br. 6/74. godine. Pomenuta polemika bi bila korisna i interesantna kada bi u raspravi bili prisutni isti metodološki principi i polazni stavovi. Međutim, sudeći po formulacijama potpukovnika Domazetovića, razlozi za različito objašnjavanje određenih pojmova i kategorija proizilaze, očito, iz razlika u domenu primjenjene metodologije. Da ne bi bilo još većih nesporazuma (a i radi budućih polemika u časopisu), želio bih da ponovo upozorim na neke probleme od značaja za dalje rasprave.

O VALJANOSTI DEFINICIJE

Zadržat ćemo se najprije na definiciji pojma »pozadina neprijatelja«, jer ona zahvata jedan od središnjih problema u pomenutom članku. Interesantno je da autor smatra da nitko do sada nije uspio reinterpretirati pojam pozadine neprijatelja. U tom smislu on kaže: »Nisam siguran da je ko u tome i uspeo, a nije pronađena ni adekvatna zamena za termin koji bi odražavao suštinu ranijeg i sadašnjeg pojma pozadine neprijatelja«.

Autor se ne zadovoljava ni tom konstatacijom već ulaže napor da tu prazninu u našoj teoriji popuni svojom definicijom pojma pozadina neprijatelja koja glasi: »Pod pojmom pozadina neprijatelja podrazumevamo celokupan zemljišni (geografski) prostor iza linije fronta, koji obeležava liniju dostizanja njegovih OS u određenom vremenskom prostoru, a na kome su raspoređene njegove snage i

pozadinski (logistički) centri taktičkog, operativnog i strategijskog značaja. U pozadini neprijatelja mogu biti raspoređene i naše ostavljene, ubačene, partizanske i teritorijalne jedinice, kao i druge strukture odbrane, civilne zaštite i sl.«

Definicija koja ima pretenzije da nađe svoje mjesto u sistemu pojmova naše vojne teorije trebalo bi da bude u metodološkom smislu valjana. Od nje očekujemo da bude suštinska (eksplikativna), što znači da bi trebalo da bude zasnovana na pravilu definiranja koje glasi: »Definicija nastaje odredbom najbližeg roda i specifične razlike.«¹ Međutim, ni ta, a ni ostale definicije u članku nisu zasnovane na tom pravilu. Zbog toga, a i nekih drugih nedostataka, te definicije imaju uglavnom samo opisnu vrijednost. Pored toga, ta definicija bi trebalo da ističe bitne odredbe pozadine neprijatelja kao pojave i da ukazuje na nužne veze i odnose među pojavama tog polja stvarnosti. Da li ona to čini?

ODNOS »POZADINE NEPRIJATELJA« I »NEPOSEDNUTE TERITORIJE«

Da se ne bismo rasplinuli u mnoštvu parcijalnih analiza koje bi nas na kraju dovele do istog zaključka, ovaj kratak osvrt suzit ćemo na poimanje »neposednute teritorije« kao dijela opsega pojma »pozadina neprijatelja«. Taj smo pojam odabrali jer je u priličnoj mjeri reprezentativan, na osnovu pristupa koji je autor imao u eksplikaciji pozadine neprijatelja. Osim toga, da se ocjena valjanosti definiranja i pojmovnog određenja »pozadine neprijatelja«, odnosno »neposednute teritorije« u članku potpukovnika Domazetovića ne bi svela na formalno-logičku raspravu, »neposednutu teritoriju« ćemo razmatrati sa stajališta njene predmetno-sadržinske i dijalektičko-logičke određenosti i sa stajališta poimanja bitnih odredaba pojave »neposednute teritorije«.

Kada analiziramo definiciju pojma pozadina neprijatelja, uočavamo da se jedna od bitnih odredaba tog pojma odnosi upravo na neprijatelja: »... pozadina neprijatelja je celokupan zemljišni prostor... na kome su raspoređene njegove snage i pozadinski (logistički) centri...« To je odredba univerzalno-afirmativna. To znači da kada — prema toj definiciji — govorimo o pozadini neprijatelja, mislimo na teritoriju za koju je, u svakom slučaju, *bitno prisustvo neprijateljevih snaga* (potcrtao R. M.), uz moguće prisustvo naših

¹ Dr B. Sešić: Osnovi metodologije društvenih nauka. *Naučna knjiga*, Beograd, 1974. str. 47.

snaga (jer: »U pozadini neprijatelja mogu biti raspoređene i naše ostavljene, ubačene, partizanske i teritorijalne jedinice...«).

S tog stajališta, iz bitnih odredaba definicije »pozadina neprijatelja«, nije se mogao izvesti sadržaj pojma »neposедnuta teritorija« koji »...označava stanje prostora na kome *nema ni naših ni neprijateljevih OS...*« (potcrtao R. M.). Dakle, po formalno-logičkom kriteriju sadržaj pojma »neposедnuta teritorija« (uvjetno nazvan i »ničija zemlja«) nije izveden iz definicije pojma »pozadina neprijatelja«. U pitanju je nesklad sadržaja i opsega pojma »pozadina neprijatelja«.

O SADRŽAJNO-PREDMETNOM ZNAČENJU »NEPOSEDNUTE TERITORIJE«

Odrednica da na »neposеdnoj teritoriji«... *nema ni naših OS...*« (potcrtao R. M.) sa formalno-logičkog stajališta je valjana, jer predstavlja specifikaciju opće odredbe pojma »pozadina neprijatelja« na kojoj »mogu biti raspoređene i naše ostavljene, ubačene... jedinice...«, što znači da ih može i ne biti. Nas, međutim, posebno interesira da li je »ničija zemlja« na kojoj prema poimanju potpukovnika Domazetovića *nema ni naših snaga* (potcrtao R. M.) predstavlja jedan od bitnih sadržaja pozadine neprijatelja. To je, u stvari, doktrinarno pitanje. Sporno je, dakle, u sadržajno-predmetnom smislu, da li je nepostojanje naših snaga na »neposеdnoj teritoriji« jedno od bitnih svojstava pozadine neprijatelja, kako to inače smatra autor.

Kada govorimo o našim oružanim snagama u »pozadini neprijatelja«, postoji i jedno relativno nekonvencionalno poimanje oružanih snaga koje uključuje i oružane dijelove u mjesnim zajednicama i organizacijama udruženog rada i drugim subjektima našeg socijalističkog društva.

Pojave moguće² stvarnosti u pozadini neprijatelja su bitno uvjetovane doktrinom ONOR-a, bilo da se oblikuju pod izravnim utjecajem oružane borbe bilo da i same predstavljaju pojave oružane borbe. To važi i za »neposеdnu teritoriju« u »pozadini neprijatelja«. Temeljna ustavna odredba o nepriznavanju i neprihvatanju okupacije operacionalizirana je teorijom i praksom općenarodne ob-rane. Smisao nepriznavanja okupacije je u neprekidnosti otpora, u prvom redu oružanog. Zbog toga, organizacija struktura, namjena i

² Hipotetički karakter te stvarnosti je u tome što se ona opredmećuje samo u slučaju rata.

zadaci naših oružanih snaga i organizacija čitavog društva za općenarodni otpor, u stvari, negiraju postojanje »neposednute teritorije«, odnosno »ničije zemlje« u pozadini neprijatelja u onom smislu kako to čini autor. Štaviše, jedan od postulata doktrine ONOR-a izražava se u stavu da bi i u uvjetima najnepovoljnijeg odnosa snaga, na privremeno zaposjednutoj teritoriji postojale i djelovale naše oružane snage.

Zbog izuzetne važnosti koju ima u odnosu na sadržaj, tok i ishod ONOR-a, taj je stav našao svoje mjesto i u Zakonu o narodnoj odbrani: »Ako neprijatelj privremeno zaposedne deo teritorije Jugoslavije, radni ljudi i građani, jedinice oružanih snaga, organi društveno-političkih zajednica, osnovne organizacije udruženog rada i druge samoupravne organizacije i zajednice i društveno-političke i druge društvene organizacije koje se nalaze na toj teritoriji, nastavljaju oružanu borbu i druge oblike opštenarodnog otpora neprijatelju...«³ Stoga i kažemo da bi na tom prostoru kontrola teritorije od strane agresora bila samo relativno djelotvorna. Utoliko je teže pretpostaviti da bi moglo biti teritorije u pozadini neprijatelja na kojoj pored toga što ne bi bilo neprijateljevih snaga (o čemu se inače slažemo) ne bi bilo ni naših snaga. U stvari, u pitanju je istinitost pojmovnog određenja »neposednute teritorije«. Jedini teoretski pouzdan odgovor na to pitanje može nam dati doktrina općenarodnog obrambenog rata.

Od shvaćanja suštine problema »pozadine neprijatelja«, odnosno »neposednute teritorije«, u velikoj mjeri ovisi konkretno usmjeravanje prakse općenarodne obrane. Važnost tog pitanja očituje se u mnoštvu doktrinarnih materijala i u radovima naših vojnih teoretičara, uključujući i najviše vojne rukovodioce. U tim doktrinarno-teoretskim materijalima uopće se ne pretpostavlja mogućnost postojanja »neposednute teritorije« u pozadini neprijatelja na kojoj ne bi bilo naših oružanih snaga. Radi ilustracije ograničit ćemo se na nekoliko kraćih izvoda.

U Zakonu o narodnoj odbrani se kaže: »Teritorijalnom odbranom... pokriva se cela teritorija zemlje oružanim formacijama sposobnim i spremnim da se u svakom trenutku u svim uslovima uspešno suprotstave agresoru.«⁴

Doktrinarni stavovi o tom pitanju su nedvojbeno izraženi i u Smjernicama: »Borba za kontrolu i držanje prostora, uključujući i

³ Zakon o narodnoj odbrani, glava 1, član 7, stav 3.

⁴ Zakon o narodnoj odbrani, osnovna načela, III, stav 6.

prostor koji je agresor privremeno zauzeo, stalni je zadatak naše oružane borbe i svih drugih oblika otpora... Neophodno je i u najtežim uslovima ostvariti kontrolu teritorije...»⁵

Među mnogobrojnim autorima koji su o tom problemu pisali i govorili, po svojoj zasnovanosti najznačajniji su stavovi druga Tita. On je više puta govorio o prostornoj sveobuhvatnosti općenarodne obrane. Nije propustio da o tome govori ni na X Kongresu SKJ. Tu je on, pored ostalog, rekao: »...punktovi organizovanog otpora moraju biti svaka fabrika, svako naselje, svaki dijelić naše teritorije...»⁶

General armije Nikola Ljubičić zaključuje: »Neiscrpan borbeni potencijal teritorijalnih, partizanskih i diverzantskih jedinica ogleda se u njihovoj rasprostranjenosti, doslovno, na svakoj tački državne teritorije...»⁷

O tome je pisao i general-pukovnik Viktor Bubanj u svojoj knjizi »Doktrina pobjede«. General-pukovnik Stane Potočar odbacuje svaku dilemu o nekom slobodnom operativnom prostoru čijim bi se ekvivaletnom mogla smatrati »ničija zemlja« potpukovnika Domazetovića. General Potočar kaže: »Ni jedan deo Jugoslavije ne može ostati bez oružanog i drugih oblika otpora. Za agresora ne sme postojati... operativno prazne teritorije...»⁸ (sve u navodima potcrtao R. M.).

Ovi su stavovi toliko jasni i nedvosmisleni da im neki dodatni komentar nije ni potreban. Prema tome kada potpukovnik Domazetović za »neposednutu teritoriju« kaže da »označava stanje prostora na kome nema ni naših... oružanih snaga«, on tom pojmu daje odredbu koja nije primjerena pojavi pozadine neprijatelja u cjelini, a posebno »neposednutoj teritoriji«. U vezi s tim veoma je problematična i tvrdnja da bi najviše »neposednutih teritorija« bilo u strategijskoj dubini. Taj se zaključak, svakako, ne može odnositi na naše snage.

Da ne bi bilo nesporazuma oko »neposednute teritorije« ne treba osporavati mogućnost da u dinamici borbenih dejstava, u taktičkim razmjerama, može biti dijelova teritorije koje bismo mogli uvjetno nazvati »ničija zemlja«, ali to je već druga pojava.

Ovo bi bili osnovni, iako ne i jedini elementi od kojih bi trebalo poći pri ocjeni valjanosti poimanja i pojmovnog strukturiranja

⁵ Predsjedništvo SFRJ: *Smernice za odbranu SFRJ od agresije*. Osnovi doktrine.

⁶ Josip Broz Tito: *X kongres SKJ*, referat.

⁷ General armije Nikola Ljubičić: *Vojno delo*, br. 6/73. str. 49.

⁸ General-pukovnik Stane Potočar: *Vojno delo*, br. 6/73. str. 55.

pozadine neprijatelja u članku potpukovnika Domazetovića. Pri tome bi trebalo imati na umu i slijedeće:

Od naše teritorije se očekuje da afirmira osnovne doktrinarne stavove općenarodne obrane. U tom kontekstu nije beznačajno kakav sistem pojmova razvijamo; da li pojmovima dajemo značenje koje je sporno sa stajališta njihove predmetne sadržajnosti ili ih definiramo prema bitnim odredbama pojava u sferi općenarodne obrane. Promišljanja u toj oblasti mogu nepovoljno utjecati i na karakter spoznaje nekih pojava općenarodne obrane.

Pored toga, svi mi koji se sa više ili manje uspjeha upuštamo u teoretske opservacije treba da pazimo da nam se zbog našeg pristupa problemu ne upute riječi koje je jednom izrekao Engels: »Ali zdrav ljudski razum, ma koliko je drug dostojan poštovanja dok ostaje između svoja uobičajena četiri zida, doživljava sasvim čudnovate avanture čim se odvaži u daleki svijet naučnog istraživanja.«⁹

I na kraju, usprkos ovim mojim primjedbama, smatram da u članku potpukovnika Domazetovića ima i interesantnih razmišljanja o pozadini neprijatelja.

⁹ Anti Düring, *Naprijed*, Zagreb, str. 20.